

היום נלמד בעזרת ה':

מנחות דף נד

ת"ר אין מחמיצין בתפוחים: הלחמים של קרבן תודה וקרבן שתי הלחם באים חמץ. נחלקו ת"ק ורבי חנינא בן גמליאל האם אפשר להחמיץ את עיסתם על ידי מיץ תפוחים. ורב כהנא גורס במקום 'רבי חנינא בן גמליאל' 'רבי חנינא בן תרדיון'.

כמאן אזלא הא זתנן תפוח שריסקו וכו': כתוב במשנה (בתרומות) תפוח של תרומה שריסקו ונתנו בתוך העיסה של חולין והוא החמיץ והתפוח אותה, העיסה אסורה באכילה לזרים (שאינם כהנים) משום התרומה שבתוכה. ולכאורה כמו מי הולכת המשנה? כמו רבי חנינא בן גמליאל הסובר שאפשר להחמיץ עיסה בתפוחים, ולא כרבנן!

דחיה: אפי' תימא רבנן נהי דחמץ גמור לא הוי, נוקשה מיהא הוי: המשנה מתאימה גם לדעת רבנן. כי לכו"ע התפוחים גורמים לחימוץ העיסה, אבל המחלוקת היא איזה חימוץ זה. לדעת רבי חנינא זהו חימוץ גמור. אבל לדעת רבנן זהו רק 'חימוץ נוקשה' כלומר חימוץ שאינו גמור. ולכן לגבי תרומה העיסה אסורה כי סוף כל סוף היא התחמצה בגלל התרומה, אבל לגבי תודה ושתי הלחם אי אפשר להחמיץ אותם בתפוחים כי צריך להחמיץ אותם בחימוץ גמור.

*

אמר רבי אילא - אין לך הקשה לקמיצה יותר ממנחת חוטא: מנחת חוטא צריכה להיות 'חרכה' דהיינו בלי לתת בה שמן. ולכן הקמיצה שלה קשה יותר מכל המנחות, משום שהקמיצה צריכה להיות מדוייקת לא יותר ולא פחות, ובגלל שהמנחה הזו באה רק גרגירים בלי שמן, אין הגרגירים נדבקים זה לזה, וכשהוא קומץ יתכן ויפלו גרגירים ותחסר הכמות הנצרכת לקומץ. (את הקמיצה עושים בשלושת האצבעות, ובזרת ובאגודל מוחקים ומיישרים את הגרגירים שבולטים החוצה. אבל כאן המחיקה יכולה לגרום שגרגירים נוספים יפלו ותחסר הכמות הראויה לקמיצה).

רב יצחק בר אבדימי אמר: הוא חולק על רבי אילא וסובר שאין הקמיצה קשה, בגלל שהוא יכול לגבל את המנחה במים ואז הגרגירים נצמדו זה לזה.

לימא בהא קא מיפלגי: לכאורה לכו"ע מותר לגבל את המנחה במים, והמחלוקת היא איך משערים את הקמיצה. לדעת רבי יצחק בר אבדימי 'כמות שהן משערין' דהיינו משערים את הקמיצה כמו שהיא עכשיו אחרי הגיבול במים, וממילא אין שום חשש, כי עכשיו הוא מוחק בזרת ואגודל והכמות הנשארת היא הכמות הראויה. אבל לדעת רבי אילא 'לכמות שהיו משערין' דהיינו משערים את הקמיצה לפי מה שהיא היתה אמורה להיות משעורת בלי מים. וממילא אי אפשר לתת בה מים, מחשש שהעיסה תתנפח או תתכווץ, ואז יהיה בה פחות סולת או יותר סולת מהכמות הראויה לה.

דחיייה: לא, זכולי עלמא וכו': לכו"ע משערים את הקמיצה כמו שהיא עכשיו, והמחלוקת היא האם מותר לתת בה מים או לא. לדעת רבי יצחק בר אבדימי המנחה צריכה להיות 'חריבה' דוקא משמן אך מותר לתת בה מים, אבל לדעת רבי אילא היא צריכה להיות חריבה לגמרי אפילו ממים.

*

תנן התם בשר העגל שנתפח: כדי שמאכל יוכל לקבל טומאה צריך שתהיה בו כמות של כביצה. למדנו במסכת עוקצין, בשר עגל שלא היה בו כביצה ואחר כך הוא תפח לגודל של כביצה, או בשר של בהמה זקנה שהיה בו כביצה ואחר כך הוא נתמעך ונתקטן שיעורו מכביצה, הדין הוא שמשערים אותם 'לכמות שהן'. ונחלקו האמוראים בביאור המשנה.

לדעת רב ור' חייא ורבי יוחנן משערים אותם כמות שהן עכשיו. ולכן בשר העגל טמא ובשר הזקנה טהור. לדעת שמואל ורשב"ר וריש לקיש משתערין לכמות שהן היו בתחילה. ולכן בשר העגל טהור ובשר הזקנה טמא.

קושיא: מיתיבי. בשר העגל שלא היה בו כשיעור ותפח ועמד על כשיעור, טהור לשעבר וטמא מיכן ולהבא: כלומר הוא טהור עד שתפח, וטמא מאז שתפח. וזה לדעת רב וסייעתו. וקשה על שמואל וסייעתו.

תירוץ: מדרבנן: הוא טמא רק מדרבנן (גזירה מפני הרואים שלא ידעו שבתחילה הוא היה קטן מכשיעור (רא"ש)). **קושיא:** **אי הכי אימא סיפא:** אך הרי הברייתא ממשיכה ואומרת "וכן בפיגול וכן בנותר" והיינו שגם בשר פיגול או נותר שהיה קטן מכזית ותפח ונעשה כזית, ואכלו, חייב עליו כרת משום פיגול או נותר. אם נאמר שזהו דין דאורייתא הדבר מוכן שחייב כרת, אבל אם נאמר שזו גזירה דרבנן וכי יש כרת מדרבנן?

תירוץ: אימא וכן בטומאת פיגול וכו': כוונת הברייתא לטומאת פיגול או נותר שהיא מדרבנן. דהיינו רבנן גזרו על ידיים שנגעו בפיגול או נותר שיהיו טמאות. ועל כך אומרת הברייתא שבשר פיגול או נותר פחות מכזית שתפח ועמד על כזית, מטמא את הידיים מדרבנן.

והחידוש בזה, כי היה מקום לומר שהואיל וטומאת פיגול וטומאת נותר היא רק מדרבנן, לא גזרו רבנן טומאה עד כדי כך בבשר שלא היה בו שיעור והוא תפח לכשיעור, כמו שהם החמירו 'בטומאה דאורייתא' (דהיינו לגבי טומאת אוכלים שעיקרה מדאורייתא, הם גזרו שבשר שלא היה בו שיעור כביצה ותפח ונעשה כביצה, מקבל טומאה). קמ"ל שכן החמירו בזה.

ת"ש בשר זקנה: בשר בהמה זקנה שהיה בו שיעור ביצה, והצטמק לפחות מכשיעור. הוא טמא לשעבר עד שהצטמק, וטהור מכאן ולהבא לאחר שהצטמק. מוכח שהולכים אחר המצב העכשיו שלו. קושיא על שמואל וסייעתו!

תירוץ: אמר רבה: לכו"ע אם מתחילה היה בבשר את השיעור ואח"כ הוא הצטמק ועכשיו אין בו את השיעור, הוא טהור, כי כרגע אין בו שיעור. אבל אם מתחילה לא היה בו שיעור ואח"כ הוא תפח ועכשיו יש בו שיעור, הוא טמא רק מדרבנן, משום שאין בו באמת שיעור אלא נכנסו בו מים והתפיחו אותו.

וכל המחלוקת במקרה שהיה בו כשיעור, וצמק, וחזר ותפח לשיעור. האם יש דיחוי באיסורא או לא. דהיינו האם מכיון שהיה שלב שלא היה לו שיעור, אם כן גם כשאחר כך הוא תפח בחזרה, הטומאה לא חוזרת אליו, כי הוא נדחה מהטומאה באמצע. או שלא אומרים דיחוי.

ולפי זה, הברייתא שעליה נחלקו רב ושמואל וסייעתם "בשר העגל שנתפח ובשר זקנה שנתמעך משתערין לכמות שהן" מדובר על בשר העגל והזקנה שהיה בהם כשיעור והם הצטמקו וחזרו ותפחו. 'בשר העגל שנתפח', הכוונה למצב הסופי שלו לאחר שנצטמק ועכשיו הוא חזר ותפח, ו'בשר זקנה שנתמעך' הכוונה על המצב האמצעי שלו אמנם לאחר מכן הוא חזר ותפח.

ועל כך נחלקו רב ושמואל. לדעת שמואל יש דיחוי באיסורא, ומכיון שהיה זמן שלא היתה בהם טומאה, היא לא חוזרת בחזרה ואין בהם טומאה מדאורייתא (אבל מדרבנן יש טומאה וכמו שנתבאר למעלה). ולגבי נותר ופיגול האוכלם פטור מכרת. לדעת רב אין דיחוי באיסורא, ולכן הטומאה חוזרת אליהם, ולכן בנותר ופיגול האוכלם חייב כרת.

קושיא: ומי איכא למ"ד דיש דיחוי באיסורין? האם יש מאן דאמר הסובר כן? והרי כתוב במשנה (טהרות) כביצה אוכלין שהניחה בחמה ונתמעטה מכביצה, וכן כזית מן המת או כזית מן הנבלה או כעדשה מן השרץ שנתמעטו משיעורם. וכן כזית פיגול או כזית נותר או כזית חלב שנתמעטו. הדין הוא, שבשר המת ונבלה והשרץ טהורין, וכן אין חייבין כרת על אכילת הפיגול נותר והחלב. ואם לאחר מכן הניח את הנ"ל בגשמים והם תפחו בחזרה, הם טמאין וחייבין עליהם משום פיגול וכו'.

מוכח שאין דיחוי באיסורא, ותיובאת למ"ד יש דיחוי באיסורא!

רבה אמר שלכו"ע מאכל שהצטמק הולכים בו אחר מצבו העכשוי. הגמרא מקשה עליו:

הקדמה: 1. לאחר הקצירה, הדישה, והמירוח חל חיוב הפרשת "תרומה גדולה" - מוציא מהתבואה אחד מחמישים ונותן לכהן (וזו 'עין כינונית'). 2. אח"כ מפריש "מעשר ראשון" - עשירית ממה שנשאר, ונותן ללוי. 3. הלוי מפריש "תרומת מעשר" - עשירית מהמעשר שקיבל, ונותן לכהן.

תא שמע. תורמין תאנים על הגרוגרות במנין: גרוגרות הן תאנים מיובשות. הייבוש גורם לתאנים להצטמק לחצי מהגודל שלהם, כך שתאנה אחת שווה בגודלה לשתי גרוגרות. כברייתא כתוב שהרוצה להפריש 'מעשר' (= עשירית) מתאנים על גרוגרות, לא יפריש לפי 'מידה' (= כמות תכולה) אלא לפי 'מנין' (=

מספר). דהיינו יפריש עשר ממאה (ומכיון שהוא מפריש מתאנים על גרוגרות, נמצא שהוא מפריש עשר תאנים על תשעים גרוגרות).

אי אמרת בשלמא: אם תאמר שמאכלים שהצטמקו משערים אותם 'לכמות שהן' כלומר לפי מצבם הראשון, מובן מדוע מעשר את התאנים על הגרוגרות לפי מספר ולא לפי מידה. כי אם נפריש לפי מידת כמות, יופרש רק חצי מהשיעור, בגלל שחמישים תאנים שוים בגודלם למאה גרוגרות, ונמצא שעל מאה גרוגרות צריך להפריש רק חמש תאנים. אבל בגלל שהולכים אחרי המצב הראשוני הוא צריך להפריש עשר תאנים.

אבל אם תאמר שמאכלים שהצטמקו משערים אותם 'כמות שהן' כלומר לפי מצבם העכשווי, אדרבא אם מפריש לפי מספר נמצא שהוא מרבה במעשרות, כי עכשיו הן קטנות ומספיק להפריש רק חמש תאנים. ואסור להרבות במעשרות ככתוב בכרייתא הבאה.

דתינא המרבה במעשרות פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלין: המפריש מעשר ראשון מפירותיו יותר מעשירית כפי שאמרה התורה (= כגון שהפריש אחד מחמש), פירותיו מתוקנים ואינם טבל, אבל מעשרותיו מקולקלים. כלומר המעשר ראשון שנתן ללוי הרי הוא מקולקל, לפי שלא חל שם 'מעשר' על התוספת ונמצא שיש כאן טבל ומעשר מעורבים זה בזה.

דחיייה: אלא מאי לכמות שהן: אלא מה אתה רוצה לומר? שיש לעשר אותם כמו שהיו בתחילה, אך אם כן קשה מהמשך הכרייתא.

אימא סיפא 'גרוגרות על התאנים במדה': הרוצה לעשר באופן הפוך, מגרוגרות על תאנים, יפריש לפי מידה ולא לפי מספר. אם תאמר שהולכים אחר המצב העכשווי, מובן מדוע מפריש לפי כמות ולא לפי מספר, כי אם יפריש לפי מספר הוא יפריש רק חצי מהכמות (כי הגרוגרות קטנים בחצי מהתאנים). אבל אם תאמר שהולכים אחר המצב הראשוני של התאנים, אדרבא אם הוא מפריש לפי כמות הוא מרבה במעשרות (כי אכן הוא צריך להפריש את הגרוגרות כפי שהיו בתחילה, ולכן יפריש חצי מהכמות שלהם העכשוית), והוא צריך להפריש לפי מספר.

תשובה: אלא הכא בתרומה גדולה עסקינן ורישא בעין יפה וסיפא בעין יפה היא: אלא באמת יש להפריש כפי המצב העכשוי. אבל לא מדובר במפריש 'מעשר', אלא במפריש 'תרומה גדולה'. לתרומה גדולה מדאורייתא אין שיעור (ואפילו גרגיר חיטה אחד פוטר ערימה שלימה, וכן אם הפריש הרבה חל על הכל תרומה). ורבנן נתנו שיעור להפרשה (של 'עין יפה' אחד משישים, 'עין בינונית' אחד מחמישים, ו'עין רעה' אחד מארבעים).

ולכן ברישא - במפריש תאנים על הגרוגרות, בעיקרון יכול להפריש לפי 'מידה' ואז היה מפריש כמות קטנה יותר (כי עכשיו הגרוגרות קטנות במידתם מההתחלה ומספיק להפריש חצי מהתאנים), אבל כדי שיפריש בעין יפה אמרו לו שיפריש את התאנים לפי מספר. ובסיפא - במפריש גרוגרות על תאנים מפריש לפי 'מידה' כי הולכים אחר המצב העכשוי ועכשיו הגרוגרות קטנות בחמישים אחוז ממצבם המקורי וצריך להפריש מהם כפול. (וגם כאן זה נקרא 'עין יפה' כי בעיקרון היה יכול להפריש לפי מספר, משום שמדאורייתא אין שיעור להפרשה). (שסמ"ק).

קושיא: אי הכי אימא סיפא א"ר אלעזר בר' יוסי וכו': רבי יוסי היה לוקח עשר גרוגרות מתוך הכלי 'מקצוע' שהם מונחות בו, ומפריש אותן על תשעים תאנים לחות שבסלסלה. כי רבי יוסי חולק וסובר שמפריש גרוגרות על תאנים לפי מספר ולא לפי מידה.

בכל אופן, מוכח שהברייתא אינה מדברת על תרומה גדולה, כי מדוע הוא הפריש עשר?

תשובה: אלא הכא בתרומת מעשר עסקינן וכו': מדובר כאן 'בתרומת מעשר' (= שהלוי מפריש עשירית מה'מעשר ראשון' שהוא קיבל ונותן לכהן). ולומדים מהפסוק בתרומת מעשר "ונחשב לכם תרומתכם" שתרומת מעשר נחשבת כמו תרומה גדולה. ובנוסף לומדים מהמילה "ונחשב" שניתן להפריש תרומת מעשר במחשבה בלבד (דהיינו חושב על צד אחד שיהיה תרומה ואוכל את הצד השני). וכן ניתן להפריש באומד בלי לדייק.

נמצא שהפסוק מדבר על שתי התרומות שבשתיהן מפריש באומד ובמחשבה. ואם כן כמו שתרומה גדולה ניתנת בעין יפה, כך גם תרומת מעשר צריכה להינתן בעין

יפה. וזו הסיבה שאומרת הברייתא להפריש את ה'תרומת מעשר' תמיד בעין יפה, בין במפריש תאנים על הגרוגרות ובין במפריש גרוגרות על התאנים (וכנ"ל).